

Research Article

 DOI: 10.22124/jol.2023.24257.2376

University of Guilan

Iranian association of penal law

Criminal law Research
A Biannual Jornal

Vol . 14, No.2, Fall 2023& Winter 2024(Serial 28)

Reflection on delay proceedings; Consequences, causes and Solutions

1. Mohamad Asadinezhad

Associate Professor of Law, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Guilan, Rasht, Iran.

2. Jamal Nikkar,

PhD Student of Private Law, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Guilan, Rasht, Iran. (Corresponding Author: jamalnikkar@yahoo.com)

Submit Date: 2023/04/09

Accept Date: 2023/12/05

Abstract:

For a long time, the realization of justice has been The most important objective of governments, and the most fundamental element of achieving this goal is easy access for people to an efficient judicial system; The requirement to achieve this is to deal with lawsuits within a conventional deadline. However, the problem is that several factors have affected the functioning of judicial systems and the existence of some inadequacies has caused the failure of impartial proceedings and the appearance of a problem known as delayed proceedings. This research aims to identify the factors affecting this problem and provide a solution to solve it by studying the issue of judicial delay proceedings. The results indicate that the aforementioned problem arises from various causes such as the scientific and functional weaknesses of persons related to the proceedings and the inefficiency of formal and substantive laws, and adopting measures in these fields can help solve the problem.

Key Words: *Principles of proceedings, The standard of the proceedings time, delay proceedings, The speed principle proceedings, impartial proceedings.*

1. Introduction

Procrastination of proceedings, or in other words, the problem of prolonging the process of legal and criminal proceedings, has existed as a trans-temporal and trans-spatial phenomenon since the formation and establishment of judicial institutions. It has been an obstacle to achieving fair proceedings and the realization of justice, also, this obstacle has resulted in the violation of people's rights and their dissatisfaction and has created an ineffective image for judicial authorities. This problem by overshadowing the principle of speed in proceedings as one of the formal principles that oversees the quality of proceedings has caused the result of their performance to appear weak and inefficient, despite the continuous efforts of judges and other appointees to the judicial system.

Due to several reasons such as population growth and social relations which have been more complicated and as a result of an increasing number of cases presented in the courts, the problem of delaying the proceedings has taken wider dimensions and caused the principle of speed, which is called "the principle of reasonable and conventional trial time" has defamed more than before, and created many problems for those who refer to the judicial courts. Based on the harmful effects of delaying proceedings on the function of the judicial system and the significant importance of the issue in today's societies, this research makes efforts to explain the concept of the delaying proceedings, enumerate the consequences and damages caused by it Then, the effects and the results of this problem on the function of the judicial system which is studied and explained with the regard of the paying attention to the delay of the proceedings, the legislator will provide suggestions to solve and resolve it, following by the taking advantage of the results it will become easier for a legislator to achieve the most important goal and function of the judicial system, which guarantees justice and fair proceedings more than ever before.

2. Methodology

In this research, a descriptive and analytical method has been used, and in this regard, library sources and the opinions of lawyers have been used to finally reach a conclusion that is by the law and the existing situation in the country's legal system.

3. Results and Discussion

Today, due to the expansion of societies and the consequent increase in disputes, in practice, many issues provide reasons for delaying the proceedings, due to the complexity of the proceedings and the involvement of various factors such as the rules and regulations governing the proceedings and numerous people involved in the proceedings, including judges, Employees, bailiffs, lawyers, experts, litigants, etc., the causes and factors affecting the problem of delaying proceedings can be divided into two groups of weakness in the performance of human resources and legal inadequacies.

Human power is considered to be a significant influential factor in proceedings, which plays a critical role in the realization of fair proceedings; In such a way its efficiency will lead to the dynamics of proceedings and the realization of justice as much as possible. Therefore, considering the importance of the role of this factor, one of the most important reasons for the delay of proceedings is the result of the inappropriate performance of people relating to the judiciary, which is rooted in their scientific or executive (functional) weakness.

Another factor that plays the most noticeable and most important role in the direction of quick processing and benefiting from a fair trial is undoubtedly the legislator; Because having the attribute of being "wise" and being noble in the matter of legislation and legislative policies, a legislator can, measure such as establishing formal laws and regulations by the facilities and tools available in the judiciary, cancel substantive laws that are redundant and inconsistent with legislative standards and reduce Criminalization of normal behavior (from the point of view of people and customs) To provide reasons and prerequisites for reducing the delay in criminal proceedings. On the other hand, some inefficient substantive and formal regulations (both legal and criminal) that have been approved regardless of the existence of infrastructures and facilities have fueled the aggravation of this problem; In such a way that these laws themselves directly lead to an increase in the time of the proceedings, or by providing the possibility of abuse by the parties and lawyers of these inadequacies, it has indirectly caused delays in the proceedings.

4. Conclusions

Proceeding within the usual period is one of the principles of the organizer and monitoring the quality of the proceedings. Failure to pay attention to it causes the problem of delaying the proceedings and many harmful and irreparable effects, such as eliminating the deterrence aspect of punishments in the long term, deprivation of public trust in the judicial system, and financial losses for people (especially in societies with inflationary economy). The investigation and study about the causes of the damage of the delay of the proceedings indicates that the most important causes for this problem are the weak performance and scientific manpower function about proceeding, on the other hand, inadequacy and inefficiency of laws and formal and substantive regulations.

5. Selection of References

Mohseni, Hassan (2009), "Ritual justice research in theories of fair civil proceedings", Journal of Law, Volume 38, Number 26. pp.285-319. [In Persian].

Kazemi, Sajad, and Chegini, Hamed (2023), "Institutional oral indictment to reduce the delay of criminal proceedings", Journal sublimity of Rights Number 42, pp.294-315. [In Persian].

Shiravi, abdoal-hosein (2005), Comparative Law, Tehran, Samt Publishers. [In Persian].

Shams, abdolah (2002), Civil procedure, Tehran, Mizan Publishers. [In Persian].

Mahmodi, Fariba (2018), "Administration of evidence in proceedings with the approach of prohibiting the delay of proceedings", Journal of Law Studies, Number 26. pp.153-166. [In Persian].

Saneei, Parviz (2002), Law and Society, Tehran, first edition, New design publications. [In Persian].

Hasani, Alireza (2002), "Reasons for delaying proceedings in Iran's judicial system, the role of lawyers and legal advisors in the process of speeding up proceedings", Advocacy magazine, Number 11. pp.23-28. [In Persian].

Citation:

Asadinezhad, M & Nikkar, J (2023&2024), "Reflection on delay proceedings; Consequences, causes and solutions", **Criminal Law Research**, 14(28), pp. 185-199.

DOI: 10.22124/jol.2023.24257.2376

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

تأملی در اطلاع دادرسی؛ پیامدها، علل و راهکارها

۱- سید محمد اسدی نژاد طاهرگورابی ^{ID}

دانشیار گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

۲- جمال نیک کار * ^{ID}

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

✉ jamalnikkar@yahoo.com

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۴

چکیده:

از دیرباز تحقق عدالت مهم‌ترین هدف حکومت‌ها بوده است و اصلی‌ترین رکن دستیابی به این مهم، داشتن یک نظام قضایی کارآمد است که لازمه تحقق آن رسیدگی به دعاوی در مهلتی متعارف و معقول است. عوامل متعددی بر عملکرد نظام‌های قضایی اثرگذار بوده و وجود برخی از نارسایی‌ها موجب عدم تحقق دادرسی منصفانه و ظهور معضلی به نام اطلاع دادرسی بوده است؛ امری که منشاء تضييع حقوق افراد و عدم رضایت ایشان را فراهم نموده است. این پژوهش درصدد است با پرداختن به مسأله اطلاع دادرسی و آسیب شناسی آن، عوامل مؤثر بر این پدیده را شناسایی و در جهت رفع آن ارائه راهکار نماید. نتایج حاکی از آن است که معضل مزبور از علل مختلفی چون ضعف علمی و عملکردی اشخاص مرتبط با دادرسی و ناکارآمدی قوانین شکلی و ماهوی ناشی می‌شود که اتخاذ تدابیری در این زمینه‌ها می‌تواند در حل این معضل بسیار راهگشا باشد.

واژگان کلیدی: اصول دادرسی، متعارف بودن زمان دادرسی، اطلاع دادرسی، اصل سرعت، دادرسی منصفانه.

مقدمه

اطاله‌ی دادرسی یا به عبارتی معضل طولانی شدن فرایند رسیدگی حقوقی و کیفری، به‌عنوان پدیده‌ای فرازمانی و فرامکانی از زمان تشکیل و تأسیس نهادهای قضایی وجود داشته و به‌عنوان مانعی برای دستیابی به دادرسی منصفانه و تحقق عدالت بوده است. امری که منشاء تضییع حقوق افراد و عدم رضایت آن‌ها را به همراه داشته و یک تصویر ناکارآمد را برای مراجع قضایی ایجاد نموده است. در حقیقت این معضل با تحت‌الشعاع قرار دادن اصل سرعت ادر رسیدگی به‌عنوان یکی از اصول شکلی ناظر بر کیفیت دادرسی، سبب شده است باوجود تلاش بی‌وقفه قضات و سایر منصوبین به دستگاه قضا، نتیجه‌ی عملکرد آن‌ها ضعیف و ناکارآمد جلوه نماید. از طرفی، به دلایل متعددی چون افزایش جمعیت و پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی و به تبع آن افزایش روزافزون پرونده‌های مطروحه در محاکم، معضل اطاله دادرسی ابعاد گسترده‌تری به خود گرفته و موجب گردیده است اصل سرعت که با نام «اصل معقول و متعارف بودن زمان دادرسی»^۲ نیز شناخته می‌شود بیش از پیش مورد تضییع قرار گیرد و مشکلات فراوانی را برای مراجعین به محاکم قضایی ایجاد نماید. این درحالی است که با وجود تلاش‌ها و اقدامات صورت گرفته از سوی قانون‌گذار و قوه قضاییه طی سال‌های گذشته اعم از بند «ح» ماده ۲۱۱ قانون برنامه پنجم توسعه^۳، تدوین دستورالعمل مورخ ۱۳۸۳/۱۱/۱۸ از سوی رئیس قوه قضاییه^۴ و تشکیل شورای حل اختلاف و ایجاد صلح و سازش از طریق میانجیگری در شورا، همچنان دستگاه قضایی درگیر این معضل جدی بوده و اقدامات انجام شده نتوانسته است این مسأله را حل کند. در نتیجه، نه تنها اهداف ذکر شده در اصل ۱۵۶ قانون اساسی تأمین نگردیده، بلکه زحمات بی‌شائبه‌ای که قضات و کارمندان قوه قضاییه در جهت تحقق عدالت متحمل می‌شوند به اندازه کافی در نگاه مراجعین به محاکم کارآمد و مناسب جلوه نمی‌نماید. با توجه به آثار زیان‌بار اطاله دادرسی

۱. اصول آیین دادرسی مدنی فراملی که دو موسسه حقوقی بین‌المللی آن را تهیه و پیشنهاد کرده‌اند یکی از اسناد ارشادی بین‌المللی در سلسله مراتب منابع آیین دادرسی مدنی است. هدف از نوشتن این اصول یکنواخت‌سازی مقررات حقوق دادرسی با استفاده از ابزارهای هماهنگ‌سازی و نزدیک‌سازی است. در اصل ۷-۱ اصول و قواعد آیین دادرسی مدنی فراملی با عنوان اجرای فوری عدالت به اصل سرعت در رسیدگی اختصاص یافته است و مقرر می‌دارد: «دادگاه باید اختلاف طرفین را در مدت زمان متعارف حل و فصل کند» (پورااستاد، ۱۳۸۷: ۳۱). در حقوق تطبیقی نیز در ماده یک قواعد فدرال آیین دادرسی مدنی ایالات متحده آمریکا و بندهای یک و دو از قواعد آیین دادرسی مدنی انگلستان بر تسریع در دادرسی و متعارف بودن زمان رسیدگی تأکید دارند (محسنی، ۱۳۸۷: ۲۶۹).

۲. در یک تقسیم بندی صورت گرفته، اصول حاکم بر دادرسی به دو دسته کلی «اصول بنیادین دادرسی» (عبارتند از: حق دادخواهی و بهره‌مندی از دادرسی عادلانه، اصل تناظر، اصل استقلال و بی‌طرفی، علنی بودن و صدور رای مستدل و مستند) و «اصول حاکم بر کیفیت و سازمان دهنده دادرسی» (عبارتند از: اصل تشریفاتی بودن، کتبی بودن، اصل رسیدگی در مدت زمان معقول و با هزینه متعارف) تقسیم شده است. گروه اول دربرگیرنده اصولی است که تضمین‌کننده حقوق اساسی و بنیادین اصحاب دعوا است و گروه دوم اگرچه از لحاظ اهمیت و ارتباط با دادرسی عادلانه در جایگاهی نازل‌تر از گروه نخست قرار گرفته است، اما رعایت این اصول نیز در امر دادرسی ضروری بوده و لازمه تحقق دادرسی عادلانه محسوب می‌گردد. (مافی و غمیلویی، ۱۳۹۸: ۲۷۷). این اصل در ماده ۱-۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مورد تصریح واقع شده است: «هر شخصی به هنگام تصمیم‌گیری راجع به حقوق و تعهدات مدنی یا راجع به هرگونه اتهام کیفری علیه او، مستحق یک رسیدگی منصفانه و علنی در مدت زمانی معقول به وسیله یک دادگاه مستقل و بی‌طرف که به موجب قانون ایجاد شده است می‌باشد.».

۳. به منظور افزایش سرعت و کارایی در ارائه خدمات حقوقی و قضایی، قوه قضاییه مکلف است اقدامات زیر را برای توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات انجام دهد: ایجاد سامانه‌های عملیاتی و توسعه‌ی سطح استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به ویژه سامانه مدیریت پرونده‌های قضایی، راه‌اندازی مرکز ملی داده‌های قوه قضاییه، اجرا و تکمیل.....».

۴. یکی از اقدامات قوه قضاییه که مبین اهتمام جدی این نهاد برای حل مشکل اطاله دادرسی، تدوین و تصویب دستورالعمل‌های مصوب ۱۳۸۳/۱۱/۱۸ از سوی ریاست محترم قوه قضاییه (کمیته اجرایی رفع اطاله دادرسی) است؛ که دربردارنده نکات بسیار مهمی در جهت کاهش اطاله دادرسی می‌باشند که عبارتند از:

- تشکیل کمیته‌های اجرایی رفع اطاله دادرسی در هر حوزه قضایی و در دو سطح استانی و شهرستانی
- بازشماری پرونده‌ها و آمارگیری دقیق
- کنترل حضور و غیاب کارکنان اداری و قضایی
- تعیین وقت به صورت صحیح

بر عملکرد دستگاه قضایی و اهمیت محسوس موضوع در جوامع امروزی، لزوم توجه ویژه مسئولان مربوطه به این امر جهت شناسایی علل این مسأله و ارائه راهکارهایی برای حل و رفع آن ضروری به نظر می‌رسد.

اگرچه این معضل از دیرباز به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر ناکارآمدی دستگاه قضا مورد توجه بوده و تألیفاتی در این زمینه صورت گرفته، اما مسأله آن است که در پژوهش‌های انجام شده^۱، صرفاً اشخاص مرتبط با دادرسی و عملکرد آن‌ها مورد توجه قرار گرفته و از سایر علل و عوامل مؤثر بر اطاله دادرسی غفلت شده است. لذا این پژوهش درصدد است در ابتدا با تشریح مفهوم اطاله دادرسی و برشمردن پیامدها و آسیب‌های ناشی از آن، آثار و نتایج این معضل بر عملکرد دستگاه قضا را مورد مطالعه قرار دهد و ضرورت توجه بدین امر را تبیین نماید. سپس با شناسایی کلیه علل و عوامل منجر به اطاله دادرسی، پیشنهادهایی را جهت حل و رفع آن ارائه نماید تا شاید با بهره بردن از نتایج حاصل از آن، دستیابی به مهم‌ترین هدف و کارکرد دستگاه قضایی یعنی تضمین عدالت و دادرسی منصفانه بیش از پیش تحقق یابد. بدین منظور ابتدا ضمن ارائه تعاریفی از مفاهیم اصلی پژوهش، به شناسایی آسیب‌های ناشی از اطاله دادرسی خواهیم پرداخت. سپس با توجه به آسیب‌شناسی آیین دادرسی و فرایند رسیدگی به پرونده‌های قضایی، به بررسی علل و عوامل مؤثر بر این امر پرداخته خواهد شد.

۱. مفاهیم

دادرسی^۲: دادرسی از نظر لغوی به معنای محاکمه، قضا و رسیدگی به دادخواهی و اجرای قانون و عدالت می‌باشد (دهخدا، ۱۳۷۳؛ ۸۹۹۶). از نظر اصطلاحی نیز دو تعریف موسع (عام) و مضیق (خاص) دارد. دادرسی در معنای عام رشته‌ای از علم حقوق است که هدف آن تعیین قوائد راجع به تشکیلات قضایی، صلاحیت مراجع قضایی، تعیین مقررات راجع به اقسام دعاوی و اجرای تصمیمات دادگاه‌ها است (لنگرودی، ۱۳۶۷؛ ۱۲۱). دادرسی به مفهوم اخص، رسیدگی مرجع قضایی به دعوا یا امر مطروحه، یعنی ادعاها، ادله، استدلالات و خواسته خواهان، با لحاظ پاسخ خواننده در جهت صدور رای قاطع می‌باشد (گروه توسعه قضایی، ۱۳۸۹؛ ۶۶، شمس، ۱۳۸۱؛ ۱۱۹).

متعارف بودن زمان دادرسی^۳: رسیدگی به دعوی و تصمیم‌گیری نسبت به آن در بازه‌ی زمانی کوتاه و مناسب، به منظور جلوگیری از فرسایشی شدن دادرسی و تأخیر غیرموجه در رسیدگی می‌باشد و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ملاک‌های مربوط به کیفیت دادرسی محسوب می‌شود (مافی و غمیلویی، ۱۳۹۸؛ ۲۸۸).

اطاله^۴: اطاله در علم لغت به معنای دراز کردن و به دراز کشیدن امور است (معین، ۱۳۸۲؛ ۶). این واژه در ادبیات حقوقی برای طولانی شدن غیرطبیعی امر یا موضوعی به‌کار می‌رود و از نظر اصطلاحی به معنای طول دادن کار یا امری بیش از حد و اندازه متعارف و معمول است.

اطاله دادرسی^۵: اطاله دادرسی طولانی شدن نامتعارف جریان رسیدگی به پرونده‌ها در مراجع قضایی (و ضابطین) است که موجب می‌شود دادرسی بیش از موعد مناسب خود به طول انجامد (هدایتی، ۱۳۸۱؛ ۶). به عبارتی ساده‌تر زمانی که روند رسیدگی به یک پرونده اعم از آنکه حقوقی باشد یا کیفری، بیش‌تر از حالت معمول طول بکشد، گفته می‌شود که اطاله دادرسی اتفاق افتاده است.

۱. گلدوست جویباری، رجب؛ پیوست، رحمان (۱۳۹۰)، نقش قضات در اطاله دادرسی، فصل نامه دیدگاه‌های حقوقی قضایی، شماره ۵۴. طوفانی، آيسان (۱۳۹۰)، علل اطاله دادرسی در محاکم: یک جفت کفش آهنین، ماهنامه وکالت، شماره ۳۹. رجبی تاج امیر، ابراهیم؛ رضوی، محمد (۱۳۹۵)، بررسی نقش ضابطان عام دادگستری بر اطاله دادرسی، نشریه پژوهش‌های دانش انتظامی، شماره ۷۱.

2. Trial.
3. The standard of the trial time.
4. Prolongation.
5. Prolonged Trial.

۲. آسیب‌شناسی معضل اطاله دادرسی

در نظام‌های دادرسی یکی از اهداف دادرسی که به نوعی بازتاب دادرسی عادلانه نیز است، رسیدگی به اختلافات یا اجرای عدالت در مدت زمانی متعارف و با صرف هزینه‌ای کم می‌باشد. لذا تأثیر مستقیم معضل اطاله دادرسی بر تحقق دادرسی عادلانه از یک سوی و همه‌گیری این معضل در اکثر نظام‌های قضایی کشورهای مختلف از سوی دیگر، قانون‌گذاران و حقوقدانان را بر آن داشت تا با توجه ویژه به این مسأله، به ارائه راهکارهایی برای مقابله با آن بپردازند؛ به نحوی که «دادگاه قانون اساسی ایتالیا در سال ۱۹۸۲ به‌صراحت اظهار نموده است که در دستگاه عدالت کیفری، کندی دادرسی، وضعیت بسیار خطرناکی ایجاد می‌کند» (خزایی، ۱۳۷۶؛ ۱۴۲). در واقع عدم توجه به این معضل و عدم انجام اقدامات لازم به منظور جلوگیری از تشدید آن، آثار زیان‌بار و غیر قابل جبران بسیاری را به همراه خواهد داشت و موجب می‌گردد تا با دادن نقشی ناکارآمد و غیرمقتدر به دستگاه قضایی، نارضایتی عمومی افزایش یافته و اعتماد به دستگاه قضایی و احساس عدالت و امنیت در سطح جامعه کاهش یابد. لذا برای این معضل آثار و پیامدهای منفی بسیاری می‌توان بیان نمود که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

۱.۲. عدم تحقق اهداف اجرای مجازات

یکی از اصلی‌ترین اهداف اجرای مجازات، متنبه شدن مجرمان و رضایت جامعه از اجرای عدالت است. معمولاً پس از وقوع جرم، به‌ویژه جرایم دارای جنبه عمومی، افکار عمومی جریحه‌دار می‌شود و اجرای سریع مجازات می‌تولند التیام‌بخش افکار عمومی و همداری برای دیگر بزه‌کاران باشد. به عبارتی، تأثیر مجازات و ایجاد اثر تنبیهی آن به نوعی در گرو اجرای سریع آن است؛ زیرا اعمال مجازات پس از گذشت مدت طولانی از زمان وقوع جرم، به واسطه فروکش التهاب افکار عمومی جامعه، به طور کامل اثر بخش نبوده و اثر بازدارندگی خود را از دست می‌دهد و ممکن است موجب القاء تفکر ناکارآمدی دستگاه قضایی و عدم توانایی آن در تأمین حقوق تضییع شده افراد باشد.

۲.۲. گسترش اقدامات خودسرانه و تشدید درگیری‌ها

طولانی بودن جریان دادرسی و سرگردانی افراد در دستگاه قضایی موجب یاس و ناامیدی آن‌ها از عملکرد دستگاه قضایی بوده و موجب می‌گردد تا افراد به جای پیگیری مشکلات خود از مسیر قانونی، به منظور احقاق حقوق تضییع شده، دست به ارتکاب اعمال خودسرانه بزنند؛ امری که نتیجه‌ای جز تشدید درگیری‌ها و گسترش بی‌نظمی و اغتشاش در جامعه نداشته و امنیت جامعه را با مخاطره مواجه خواهد ساخت.

۳.۲. عدم احاطه بر جریان دعوا توسط قضات

اطاله دادرسی و تعیین اوقات رسیدگی با فاصله زمانی طولانی از یکدیگر که گاهی اوقات به چند ماه نیز می‌رسد موجب فراموشی موضوع مورد رسیدگی از سوی قاضی و کاهش احاطه وی بر جریان دادرسی می‌شود، امری که نتیجه‌ی مستقیم آن کاهش کیفیت دادرسی و افزایش ضریب اشتباه قاضی در صدور رای و تضییع حقوق افراد خواهد بود.

۴.۲. اتلاف وقت مردم و احتمال ورود زیان‌های مالی به افراد

یکی دیگر از آسیب‌های ناشی از پدیده اطاله دادرسی اتلاف وقت مردم و احتمال ورود زیان به آن‌ها است؛ زیرا وقتی جریان دادرسی به یک پرونده چندین سال به طول انجامد، طبیعی است که شاکی یا خواهان مجبور خواهد بود بارها برای پیگیری پرونده به محکمه مراجعه نماید و این امر مستلزم پرداخت هزینه و صرف وقت می‌باشد. از طرفی اطاله دادرسی ممکن است به نحوی غیرمستقیم نیز موجبات زیان خواهان را فراهم نماید و این موضوع در جوامعی که درگیر یک اقتصاد بیمار و تورمی هستند مشهودتر خواهد بود؛ زیرا در نظام حقوقی این جوامع، یا خسارت تأخیر تادیه پیش‌بینی نشده است و یا اگر هم وجود دارد به نحوی

است که به صورت کامل جبران خسارت نمی‌گردد و این امر ناشی به کارگیری شیوه‌های ناکارآمد و نادرست در محاسبه خسارت تأخیر می‌باشد^۱.

۵.۲. سلب اعتماد به دستگاه قضایی

از دیگر آسیب‌های اطلاع‌داری سلب حس اعتماد عمومی نسبت به دستگاه قضاء است؛ زیرا باعث می‌شود مردم که دست یافتن به حقوق حقه‌ی خود را امری مشکوک و غیر متیقن می‌دانند، دست از تعقیب حقوق خود برداشته و به طور کلی اعتقاد پیدا کنند که به جای مبارزه صریح و قاطع برای حفظ حقوق باید به آنچه پیش آمده تسلیم شوند و از حقوق خود صرف‌نظر نمایند (صانعی، ۱۳۸۱؛ ۳۸۴). بنابراین با توجه به آثار و تبعات این معضل براساس قاعده «لاضرر» و روایات و احادیثی که در خصوص تسریع در دادرسی در فقه بیان گردیده^۲ و همچنین به حکم عقل و منطق باید با شناخت علل اطلاع‌داری نسبت به دفع ضرر اقدام نمود. لذا ضروری است برای حل مشکل ریشه مشکل را شناخت و با شناخت علت به سراغ رفع معلول رفت.

۳. علل اطلاع‌داری در نظام قضایی ایران

امروزه به دلیل گسترش جوامع و بالتبع افزایش اختلافات، در عمل مسائل بسیاری اسباب اطلاع‌داری دادرسی را فراهم می‌آورد که با توجه به پیچیدگی فرایند دادرسی و دخالت عوامل مختلفی چون قوانین و مقررات حاکم بر روند رسیدگی و اشخاص متعدد دخیل در جریان رسیدگی اعم قضات، کارمندان، ضابطین، وکلا، کارشناسان، اصحاب دعوا و غیره، علل و عوامل مؤثر بر معضل اطلاع‌داری را می‌توان به دو گروه ضعف در عملکرد نیروی انسانی و نارسایی‌های قانونی تقسیم نمود.

۱.۳. ضعف در عملکرد نیروی انسانی

نیروی انسانی یک عامل بسیار تأثیرگذار بر دادرسی محسوب می‌شود که نقشی حساس در تحقق دادرسی منصفانه ایفا می‌نماید؛ به نحوی که کارآمدی آن به پویایی دادرسی و تحقق هر چه مناسب‌تر عدالت منجر خواهد شد. لذا با توجه به اهمیت نقش این عامل، یکی از مهم‌ترین دلایل اطلاع‌داری را می‌توان ناشی از عملکرد نامناسب اشخاص مرتبط با دادگستری دانست که ریشه در ضعف علمی یا اجرایی (عملکردی) ایشان دارد.

۱. معیار محاسبه خسارت تأخیر تادیه در کشور ما بر مبنای ماده ۵۲۲ ق.آ.د.م، شاخص قیمت مصرف کننده (CPI) است که از سوی بانک مرکزی تعیین می‌گردد و بدین نحو است که سیدی از کالاها و خدمات مورد استفاده مصرف‌کنندگان را نسبت به قیمت همان سید از کالا و خدمات در یک سال پایه اندازه‌گیری می‌کند. لذا از آنجا که اکثریت اقلام سبد مذکور کالاهای اساسی بوده و دولت برای جلوگیری از گسترش فقر کنترل ویژه‌ای بر قیمت این کالاها دارد، شاهد آن هستیم که خسارت پیش‌بینی شده بر مبنای این شاخص در اکثر مواقع کمتر از خسارت واقعی اشخاص و قدرت خرید پول است.

۲. احدی از فقها (ابن براج طرابلسی) با استناد به حدیث مشهور نبوی «من ولی شیئاً من امور الناس فاحتجب دون حاجتهم وفاقتهم احتجب الله عنه دون حاجت وفاقته و فقره؛ هرکس عهده‌دار امور مردم گردد، اما از دسترسی مردم به نیاز و خواسته‌شان جلوگیری کند، خداوند از دسترسی وی به نیاز و خواسته اش جلوگیری خواهد کرد» که در بحث حاجب نقل شده است تسریع در دادرسی و اجرای حکم را امری ضروری دانسته است (به نقل از: رسول مقصود پور و همکاران (۱۴۰۰)، تسریع در اجرای حکم مدنی با تأکید بر اجرای موقت، مجله آموزه های فقه مدنی، دوره ۱۳).

سلمه بن کهیل نقل می‌کند امام علی (ع) به شریح فرمودند: «بر قدرتمندان توانگری که در ادای حقوق و اموال مردم، امروز و فردا می‌کنند و اموال مردم را نزد حکام می‌فرستند، نظارت کن و حقوق مردم را از آن‌ها بگیر.....». از پیامبر شنیدیم که می‌فرمودند: امروز و فردا کردن مسلمان توانگر نسبت به پرداخت حقوق مردم، ظلم به مسلمانان است (کلینی رازی، ۱۴۰۷؛ ۴۱۲).

در بخشی از فرمان امام علی (ع) به مالک اشتر نقل گردیده است: «برای دادرسی میان مردم کسی را انتخاب کن که از دیدگاه تو افضل رعیت تو باشد، کسی که کارها او را به تنگنا نکشاند و فشار دادخواهان او را به لجاج و ستیز و اندارد و در لغزشی که فرو افتاده دیر نیاید و همین که حق را شناخت در بازگشت بدان درنگ نوزد» (نهج البلاغه، ۵۳).

۱.۱.۳. قضات

قضات به‌عنوان راهبر جریان عدالت و دادرسی نقش ویژه‌ای در این مسأله دارند که باید نسبت به قوانین تسلط کافی داشته باشند تا بتوانند با انطباق قانون مربوطه با موضوع مورد رسیدگی اقدام به صدور رای نمایند. اما با توجه به کثرت قوانین موجود و آرای وحدت رویه و همچنین منابع و فتاوی فقہی، انتظار چنین امری از قضات منطقی نبوده و به نوعی غیر ممکن است (حسنی، ۱۳۸۱؛ ۲۳). مشکل اینجاست که با وجود تکلیف قانونی قضات به رسیدگی و صدور رای، قاضی چاره‌ای ندارد جز آن که بدون اطلاع دقیق از قوانین و تسلط کافی بر آنها، اقدام به صدور حکم (آرای غیر مستدل و ضعیف) نماید؛ امری که خود می‌تواند یکی از مهم‌ترین دلایل نقض رای در مراجع بالاتر و در نتیجه اطلاع دادرسی باشد.

از سوی دیگر عواملی چون حجم زیاد پرونده‌های ورودی به محاکم قضایی، کمبود کادر قضایی، اشتغال یک قاضی در طول روز به چندین پرونده با موضوعات مختلف و نبود ساز و کار مناسب برای مطالعه پرونده‌ها پیش از شروع رسیدگی موجب گردیده است که تسلط و اشراف قاضی بر موضوع مورد رسیدگی کاهش یافته و خود عاملی برای صدور آرای اشتباه و افزایش ضریب خطای قضات (ضعف عملکرد) و در نتیجه اطلاع دادرسی باشد (جویباری و پیوست، ۱۳۹۰؛ ۱۰۰). از مصادیق رایج این امر می‌توان به قرارهای عدم صلاحیت صادره از مراجع تجدیدنظر و یا ارجاع پرونده به کارشناس غیر مرتبط با موضوع مورد کارشناسی اشاره نمود. در حقیقت عدم توجه اولیه قضات به واسطه عوامل بالا موجب می‌گردد که یک پرونده پس از گذشت مدتی طولانی برای انجام تحقیقات مقدماتی، صدور قرار مجرمیت و کیفرخواست و در نهایت صدور حکم توسط شعبه کیفری، با قرار عدم صلاحیت صادره از مرجع عالی روبه‌رو گردد و برای رسیدگی مجدد و طی شدن مراحل فوق به شعبه دیگر ارجاع شود. همچنین بسیار رایج است که به دلیل عدم تمرکز قاضی (به واسطه حجم زیاد پرونده‌های ارجاعی)؛ نیابت و کارشناسی غیر ضروری صادر شده یا موضوع مورد کارشناسی به کارشناس غیرمرتبط ارجاع گردیده و یا اینکه موضوع مورد کارشناسی یا نیابت به نحوی مبهم تنظیم می‌شود که تمام این موارد منجر به اطلاع دادرسی خواهد بود (شفیعا، ۱۳۵۷؛ ۱۵۸). البته به کارگیری سیاست‌گذاری‌های غلط و اشتباه چون نگاه آماری به عملکرد قضات (آمار شدن تعداد مشخصی از پرونده‌ها از سوی هر شعبه به طور ماهیانه) نیز در تشدید عدم تمرکز قضات و افزایش ضریب اشتباه ایشان بی‌تأثیر نبوده است.

۲.۱.۳. ضابطان دادگستری

ضابطان دادگستری به‌عنوان بازوی اجرایی دستگاه قضایی نقشی تأثیرگذار در عملکرد این نهاد دارند؛ زیرا در تمام مراحل چهارگانه دادرسی (کشف و تعقیب جرم، تحقیقات مقدماتی، محاکمه و اجرای حکم) زیر نظر دستگاه قضایی ایفای نقش می‌کنند. امروزه ضابطان دادگستری به واسطه عملکرد ضعیف خود در اجرای وظایف محوله از سوی مراجع قضایی زمینه تشدید معضل اطلاع دادرسی را فراهم نموده‌اند و این امر از یک سوی ناشی از ضعف در عملکرد ضابطان دادگستری و از سوی دیگر ناشی از ساختار نامطلوب نهاد پلیس می‌باشد.

یکی از مهم‌ترین دلایل ضعف عملکرد ضابطان را می‌توان به دلیل عدم آشنایی ایشان با مبانی علم حقوق و بالتبع عدم اطلاع از اهمیت عملکرد خود در احقاق حقوق افراد دانست. در حقیقت به واسطه عدم آموزش کافی ضابطان و نداشتن تحصیلات حقوقی، در اکثر موارد، بازجویی‌های صورت گرفته از سوی این افراد فاقد هرگونه جنبه فنی و تخصصی بوده و پرونده‌های تشکیل شده به دلیل مبهم بودن، به کرات بین مراجع قضایی و کلانتری‌ها در رفت و آمد خواهد بود.

از طرفی حجم سنگین وظایف محوله به نیروی انتظامی (وظیفه حفظ نظم و امنیت و غیره) موجب آن شده است که گاهی اوقات این نهاد در زمان اجرای سایر وظایف قانونی وظایف این حوزه را به‌عنوان ضابط موقتاً تعطیل می‌کند یا به تأخیر می‌اندازد و بدین طریق موجب اطلاع دادرسی می‌شود. شاید بتوان دلیل تعطیل یا تأخیر مذکور را ناشی از ساختار نامطلوب پلیس و عدم تفکیک بین ضابطان قضایی از پلیس انتظامی دانست که موجب گردیده است وضعیتی مهیا شود که پلیس بیش از آنکه خود را ضابط دستگاه قضایی بداند، خود را همکار این دستگاه تلقی کرده و در مقابله با تصمیمات این قوه در مقام نظارت و ریاست خود بر

پلیس، جبهه‌گیری کند (رجبی تاج امیر و رضوی، ۱۳۹۵: ۱۰۳). همچنین ضعف عملکرد دستگاه انتظامی در کشف جرایم به واسطه گستردگی تکالیف نیز می‌تواند به طور غیرمستقیم موجب افزایش جرم و بالتبع افزایش آمار پرونده‌ها شود و به نحوی تأثیرگذار بر تشدید این معضل باشد.

۳.۱.۳. کارشناسان دادگستری

کارشناسان که به‌عنوان نیروی متخصص در خصوص موضوعات ارجاعی از سوی محاکم قضایی اقدام به اظهارنظر می‌نمایند نیز می‌تواند عاملی برای اطلاع دادرسی محسوب شوند. امروزه به واسطه افزایش حجم دعاوی و پیچیدگی آن‌ها از لحاظ تخصصی، ضرورت بکارگیری کارشناسان بیش از پیش گردیده است؛ به نحوی شاهد آن هستیم بیش از چهل درصد دعاوی مطروحه در محاکم به کارشناسی ارجاع می‌شود (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۸۳: ۱۲۳). امتناع از حضور کارشناسان در جلسات رسیدگی و تأخیر آن‌ها در ارائه نظریه تخصصی از یک سو و اغماض و عدم برخورد قضات با تخلفات مذکور از سوی دیگر موجب گردیده از عملکرد ایشان اطلاع دادرسی تحقق یابد. همچنین کمبود کارشناسان در مناطق محروم و در نتیجه ارجاع پرونده به کارشناس حوزه‌های قضایی مجاور از سوی دیگر از دیگر دلایل اطلاع دادرسی در این حوزه محسوب می‌شود.

۴.۱.۳. وکلای دادگستری

وکلای دادگستری از عواملی هستند که نقش بسیار مهمی در فرایند دادرسی ایفا می‌نمایند و نحوه عملکرد آن‌ها بدون شک بر تحقق دادرسی سالم و سریع مؤثر خواهد بود. در حقیقت وکلا به واسطه آگاهی از فرایند دادرسی و قوانین شکلی و ماهوی می‌توانند با عملکرد دقیق خود به تحقق دادرسی معقول کمک نموده و از مطرح شدن امور واهی و غیرمرتبط جلوگیری نمایند و در راستای رسالت اصلی خود یعنی کمک به تحقق عدالت در جامعه گام بردارند. طی سال‌های گذشته به علت عدم توجه به نقش حساس وکلا در فرآیند دادرسی، تصمیماتی غیرکارشناسی با هدف افزایش ظرفیت جذب وکلا اتخاذ گردیده و باعث کاهش محسوس ترازهای علمی متقاضیان اشتغال در این حرفه و کاهش کیفیت دوره آموزش و کارآموزی شده است؛ امری که بدون شک در کیفیت دادرسی و عملکرد وکلا مؤثر بوده است و موجبات اطلاع دادرسی را فراهم نمود است.

۵.۱.۳. عدم آگاهی حقوقی اصحاب دعوا

بدون تردید یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در اطلاع دادرسی طرفین اختلاف می‌باشند، زیرا نبود اطلاعات حقوقی مردم در خصوص امر تخصصی اقامه دعوا و همچنین ضعف فرهنگی در استفاده از خدمات حقوقی موجب شده است که امروزه شاهد طرح دعاوی غیرمرتبط و دادخواست‌های ناقص و متعدد از سوی اشخاص باشیم و این امر عامل افزایش آمار پرونده‌های ارجاعی به محاکم از یک سو و رفت و آمد مکرر پرونده بین شعب و طرفین به واسطه صدور اخطارهای رفع نقص و در نتیجه افزایش مدت زمان رسیدگی و اطلاع دادرسی بوده است.

۲.۳. نارسایی‌های موجود در قوانین و مقررات

یکی دیگر از عواملی که بیشترین و مهم‌ترین نقش را در راستای رسیدگی سریع و بهره‌مندی از دادرسی عادلانه ایفا می‌کند، بدون تردید قانون‌گذار است؛ زیرا ضمن برخورداری از صفت «حکیم» بودن و اشراف بر امر قانون‌گذاری و سیاست‌های تقنینی می‌تواند با اقداماتی چون وضع قوانین و مقررات شکلی متناسب با امکانات و ابزارهای موجود در دادگستری، نسخ قوانین ماهوی زائد و ناهماهنگ با معیارهای تقنینی و کاهش جرم‌انگاری رفتارهای به‌هنگار (از زاویه دید مردم و عرف)؛ اسباب و مقدمات کاهش اطلاع دادرسی در فرایند دادرسی‌های کیفری را فراهم نماید.

امروزه به واسطه برخی نارسایی‌های قانونی از جمله تکثر عناوین مجرمانه و تورم قوانین کیفری، گستره وسیعی از رفتارهای شهروندان به قید مجازات ممنوع و جرم‌انگاری شده و بالتبع حجم انبوهی از پرونده‌های کیفری در مراجع قضایی اعم از دادسرا، مراجع بدوی، تجدیدنظر و دیوان عالی کشور تشکیل می‌شود و این مسأله تأثیر نامطلوبی بر عملکرد دستگاه قضا گذاشته است. زیرا ارجاع حجم گسترده و فراتر از استاندارد پرونده‌ها به شعب رسیدگی‌کننده بر کیفیت عملکرد قضات محترم تأثیرگذار بوده و موجب افزایش ضریب اشتباه در صدور آراء و دستورات قضایی خواهد بود؛ امری که بی‌تردید نتیجه‌ای جز اطاله دادرسی به همراه نخواهد داشت. از طرفی برخی از مقررات ناکارآمد ماهوی و شکلی (اعم از حقوقی و کیفری) که بدون توجه به وجود زیرساخت‌ها و امکانات تصویب شده نیز به تشدید هر چه بیشتر این معضل دامن زده است؛ به نحوی که خود این قوانین مستقیماً به افزایش زمان دادرسی منجر شده و یا با فراهم نمودن امکان سوء استفاده طرفین و وکلا از این نارسایی‌ها، به‌طور غیرمستقیم موجبات اطاله دادرسی را ایجاد کرده است که از مصادیق آن می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱.۲.۳. مقررات ناظر به ابلاغ

اگرچه آیین‌نامه نحوه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای مصوب ۱۳۹۵ گام بزرگی در جهت حل مشکلات ناشی از ابلاغ محسوب می‌شود و دستاوردهای مثبت بسیاری نسبت به گذشته داشته است؛ اما به‌دلیل برخی از ضعف‌های قانون‌گذاری در این حوزه همچنان راه برای تطویل دادرسی فراهم است. از جمله این ضعف‌ها می‌توان به تبصره ۲ ماده ۱۳ آیین‌نامه مذکور اشاره کرد^۱ که این امکان را برای خواننده فراهم می‌نماید با عدم اقدام خود به رویت ابلاغیه و باز نمودن سامانه ابلاغ، زمینه لازم را برای غیابی شدن رای ایجاد نماید. از سوی دیگر عدم الزام افراد به ثبت نام در این سامانه نیز می‌تواند یکی از کمبودهایی باشد که به نوعی مسیر سوء استفاده افراد سودجو و دارای سوءنیت را هموار نموده است.

۲.۲.۳. ناکارآمدی قوانین مربوط به تعیین مصادیق آرای قابل تجدیدنظر

از دیگر علل اطاله دادرسی، ناکارآمدی و عدم توجه قانون‌گذار به اصلاح قوانینی است که موجب افزایش بی‌دلیل مراحل رسیدگی می‌شود؛ مصداق بارز این موضوع را می‌توان ماده ۳۳۰ ق.ا.د.م دانست که دعای مالی بالغ بر سه میلیون ریال را قابل تجدیدنظر اعلام داشته است. اگرچه این اقدام قانون‌گذار با توجه به ارزش پول در زمان تصویب قانون صحیح بوده و خود عاملی برای کاهش ورود پرونده‌ها به محاکم تجدیدنظر محسوب می‌شده است، اما امروزه به واسطه کاهش ارزش پول، شاهد آن هستیم مراحل رسیدگی تبدیل شده است. همچنین در دعاوی کیفری نیز حجم بسیاری از جرایم کم اهمیت که اکثر دعاوی مطروحه قابلیت تجدیدنظر یافته و این امر خود به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل تطویل فرایند دادرسی و افزایش با توجه به پیش‌بینی قانون‌گذار در ماده ۴۲۷ ق.ا.د.ک قابل تجدیدنظر اعلام گردیده است.

۳.۲.۳. مقررات ناظر به تعیین مصادیق آرای غیابی در امور کیفری و شورای حل اختلاف

در قانون آیین دادرسی مدنی ابلاغ واقعی و اطلاع فرد از جریان دادرسی به‌عنوان مبنایی برای حضوری بودن آراء تلقی شده است. اما برخلاف رویه فوق در آیین دادرسی کیفری و قانون شورای حل اختلاف صرفاً عدم حضور فرد و عدم دفاع وی به‌عنوان مبنای غیابی بودن آراء بیان شده و به نوع ابلاغ و اطلاع طرف دعوا توجهی نشده است؛ امری که فاقد هر گونه توجیه عقلایی بوده و خود می‌تواند به نحوی فرصت سوء استفاده افراد را برای تطویل دادرسی و افزایش مراحل رسیدگی فراهم نماید. لذا این امکان برای افراد فراهم می‌گردد تا به طرق قانونی اقدام به اطاله دادرسی و هدر رفتن وقت محاکمه نمایند.

۱. تبصره ۲ ماده ۱۳ آیین‌نامه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی مصوب ۱۳۹۵ مقرر می‌دارد: «خودداری از مراجعه به سامانه ابلاغ، به منزله استنکاف از قبول اوراق قضایی موضوع ماده ۷۰ ق.ا.د.م محسوب می‌گردد».

۴.۲.۳. عدم محدودیت زمانی در ارائه دلایل

یکی از شرایط دادخواست در بند ۶ ماده ۵۱ قانون آیین دادرسی مدنی ذکر ادله و وسایلی که خواهان برای اثبات ادعای خود دارد. در قانون سابق به صراحت، لفظ «کلیه» را برای اسناد و دلایل آورده بود، حذف لفظ مزبور در قانون جدید، رویه‌های مختلفی برای محاکم ایجاد کرده است؛ به نحوی که به دلیل نگاه سنتی به قضا و دادرسی، برخی محاکم ارائه دلیل از جانب خواهان تا قبل از ختم دادرسی، مورد پذیرش قرار می‌دهند.

۵.۲.۳. نبود مراجع تخصصی در تنظیم قراردادها

امروزه حجم گسترده‌ای از دعاوی به جهت اختلافات قراردادی است که از عدم درج دقیق شروط قراردادی یا مسکوت ماندن برخی از موضوعات در قرارداد ناشی می‌شود. وجود چنین ضعفی موجبات افزایش طرح دعاوی را به همراه داشته و با ایجاد اشتغال برای محاکم به نحوی غیر مستقیم سبب اطاله دادرسی را فراهم نموده است. نتیجه‌ای که بدون تردید از فقدان ساز و کار دقیق و کارآمد در خصوص نحوه انشاء و انعقاد قرارداد و همچنین عدم تنظیم قرارداد به وسیله نیروی متخصص^۱ ناشی می‌شود.

۶.۲.۳. نبود تشریفات در انعقاد برخی از عقود

از موجبات اطاله دادرسی که در مرحله اجرای احکام مطرح می‌شود و محکوم‌له را که پس از تأمین خواسته، طرح دعوی و اخذ حکم با چالش جدیدی روبرو می‌سازد دعاوی اعتراض ثالث اجرایی است که گاهی از سوی افراد برای تأخیر اجرای احکام به صورت واهی مطرح می‌شود. دلیل این امر نبود تشریفات برای انعقاد قرارداد و حکومت اصل رضایی بودن و شناسایی اعتبار برای قراردادهای عادی است که امروزه با توجه به گسترش روابط اجتماعی و قراردادی، حداقل در برخی موارد (تملیک و انتقال مالکیت) نیازمند بازنگری و اصلاح است.

۷.۲.۳. نبود سازکار مناسب قانونی در خصوص دعاوی پرتکرار

امروزه یکی از مهم‌ترین اقداماتی که هدف و غایت دادرسی (صدور حکم عادلانه و اجرای آن) را تحت‌الشعاع قرار داده و موجب تأخیر در صدور و اجرای احکام می‌شود، طرح دعاوی اعسار از هزینه دادرسی و محکوم‌به بوده است. عدم پیش‌بینی ضمانت اجرای برای رد دعاوی مزبور موجب شده است حتی افرادی که به عدم ذیحقی خود آگاه هستند ضمن طرح دعوی اعسار از هزینه دادرسی اقدام به طرح دعوی نموده از این جهت موجبات افزایش تراکم پرونده‌ها در محاکم را ایجاد نمایند. از سوی دیگر این امکان نیز برای محکوم‌علیهیم ایجاد گردیده است با وجود اثبات ذیحقی محکوم‌له، با طرح ادعای اعسار از محکوم‌به موجب تأخیر دادرسی (اجرای حکم) را فراهم آورند.

۴. راهکارهای پیشگیری از اطاله دادرسی

با توجه به شناسایی علل اطاله دادرسی می‌توان یک گام رو به جلو حرکت نموده و به سراغ معلول رفت. لذا در راستای شناسایی علل و عوامل اطاله دادرسی می‌توان مهم‌ترین راهکارهای حل این معضل را نیز اتخاذ تدابیری در دو حوزه بازنگری در قوانین و مقررات از یک سو و افزایش توان علمی و عملکرد نیروی انسانی از سوی دیگر دانست.

۱. امروزه حجم گسترده‌ای از معاملات حوزه املاک و خودرو به وسیله بنگاه‌های املاک و نمایشگاه‌های خودرو تنظیم می‌شود که قریب به اکثر این افراد فاقد اطلاعات حقوقی بوده و به طور معمول از قراردادهای تیب استفاده می‌نمایند؛ این مسئله موجب گردیده که این افراد بدون توجه به آثار شروط و الفاظ مندرج در قرارداد اقدام به تنظیم قرار داد نمایند.

امروزه یکی از مهم‌ترین علل اطاله دادرسی نارسایی و ناکارآمدی قوانین است؛ لذا می‌توان با اصلاح پاره‌ای از مواد آیین دادرسی و قوانین و مقررات موجد اطاله دادرسی (اعم از ماهوی و شکلی) در جهت کاهش این معضل و تحقق دادرسی منصفانه اقدام نمود. ناکارآمدی مقررات در حوزه ابلاغ و قابلیت تجدیدنظر از احکام مالی و برخی مقررات دیگر^۱ این امکان را برای افراد ایجاد نموده است با سوء استفاده از خلاءهای قانون موجبات تطویل دادرسی را فراهم آورده و با وجود علم به عدم ذی‌حقی خود در سایه قانون محدودیت‌هایی را برای افراد در دستیابی به حقوق تضییع شده‌شان ایجاد نمایند و موجب تأخیر در احقاق حقوق ایشان گردند. لذا اصلاح قوانین مورد سوء استفاده از سوی افراد مرتبط با دادرسی (وکلا، کارشناسان، قضات و ...) و تعیین مجازات‌های انتظامی برای ایشان نیز از جمله اقداماتی است که می‌تواند نقش مؤثری در کاهش اطاله دادرسی و بهبود کیفیت آن ایفا نماید.

از دیگر عوامل بسیار مؤثر بر اطاله دادرسی کاهش تراکم و حجم ورودی پرونده‌ها در محاکم می‌باشد. کثرت قوانین کیفری و ازدیاد عناوین مجرمانه و عدم توجه به سیاست‌های پیشگیرانه از عواملی محسوب می‌شوند که به نحوی مستقیم بر تشکیل پرونده‌ها در محاکم و غیرمستقیم بر اطاله دادرسی مؤثر می‌باشند؛ زیرا زمانی که حجم دعاوی مطروحه در محاکم به نحوی غیر استاندارد افزایش یابد با توجه به محدودیت شعب رسیدگی از لحاظ کمی، قضات نیز ناچار خواهند شد زمان کوتاه‌تری را به رسیدگی اختصاص دهند و اوقات رسیدگی را با فاصله زمانی بیشتری برگزار نمایند؛ امری که نتیجه‌ای جز صدور آرای نادرست نداشته و امکان اطاله دادرسی را به شکل فزاینده‌ای افزایش خواهد داد. لذا ضرورت دارد از یک سوی با تنوع اعمال مجرمانه و تورم کیفری (به عنوان معضل حقوق جزای مدرن) مبارزه شود و سیاست‌های جرم‌زدایی بیش از پیش مورد توجه قانون‌گذاران قرار گیرد. از سوی دیگر سیاست‌ها و اقدامات پیش‌گیرانه مورد توجه قرار گیرد و برنامه‌ریزی دقیق در این حوزه انجام شود تا شاید از این طریق از وقوع اعمال مجرمانه و تبعا حجم دعاوی مطروحه در محاکم کاسته شود. بنابراین قبل از وضع قانون باید تمام جوانب آن از زوایای متفاوت و با بهره‌گیری از تجارب گذشته بررسی شود و در تدوین و تصویب قوانین خصوصا قوانین کیفری سیاست جنایی خاصی حاکم گردد (شیروی، ۱۳۸۴؛ ۶۵). نهاد معاملی اتهامی از دیگر راهکارهای کاهش حجم ورودی پرونده‌ها به دادسرا است که خاستگاه آن نظام حقوقی کامن‌لا بوده است. معامله اتهامی قراردادی است بین مقام تعقیب‌کننده جرم و متهم، که بر مبنای آن در صورت اعتراف متهم به جرم، کیفیت مشدده آن و یا سایر اتهامات وارده به متهم نادیده گرفته خواهد شد و اگر تنها یک اتهام مورد تعقیب باشد، اعتراف متهم باعث کاهش در میزان مجازات می‌شود (روشن قنبری، ۱۳۸۹؛ ۱۰۲). مهم‌ترین مبنای این نهاد منفعت عمومی و مصلحت است؛ که براساس آن، زمانی که مصلحت عمومی به دلیل نبود دلیل کافی علیه متهم چنین امری را توجیه کند، دادستان قدرت معامله با متهم را می‌یابد. در حقیقت این نهاد به دادستان‌ها این امکان را می‌دهد در راستای انطباق تعداد پرونده‌ها با امکانات و منابع دادسرا اقدام کنند. همچنین به منظور کاهش حجم ورودی پرونده‌ها و جلوگیری از طرح دعاوی واهی (مانند دعاوی طاری غیرمرتبط، طرق فوق‌العاده شکایت غیر از موارد تعیین شده در قانون و اعمال ماده ۴۷۷) که با بهره بردن از نقایص قانونی گاه از سوی وکلا و افراد مطرح می‌شود (کارخانه و همکاران، ۱۳۹۹؛ ۳۸۳) می‌توان با وحدت ملاک از تبصره ماده ۱۰۹ قانون آیین دادرسی، اقدام به پیش‌بینی جریمه مالی برای افراد نمود و در موارد طرح دعاوی واهی، ایشان را به پرداخت خسارت تنبیهی محکوم کرد و برای وکلا نیز مسئولیت انتظامی در نظر گرفت.

تشکیل پلیس قضایی (پلیس علمی و تخصصی) و تفکیک آن از پلیس انتظامی نیز می‌تواند برای مقابله با معضل اطاله دادرسی نقشی اساسی را ایفا نماید. بدون شک انجام دستورات قضایی به وسیله افرادی متخصص که دارای تحصیلات حقوقی بوده و از اهمیت و تأثیر اقداماتشان بر نتیجه دادرسی به طور کامل مطلع هستند نتایج بهتری خواهد داشت (تا اقدام فردی که فاقد هر گونه اطلاعات حقوقی است). از طرفی با تفکیک پلیس قضایی از پلیس انتظامی و سپردن وظیفه انجام دستورات قضایی (اعم از انجام تحقیقات، اجرای احکام) به این نهاد، پلیس انتظامی نیز به واسطه کاهش حجم وظایفش فرصت بیشتری برای تمرکز بر کشف و تعقیب مجرمان خواهد داشت و به واسطه عملکرد مناسب‌تر در این حوزه میزان ارتکاب جرایم کاهش یافته و به نحوی غیرمستقیم

به کاهش اطلاع دادرسی منجر خواهد شد. لذا تفکیک پلیس قضایی از پلیس انتظامی و احیای سازمان و تشکیلات «پلیس قضایی» به‌عنوان یکی از سازمان‌های تابعه و تحت امر قوه قضاییه ضروری است.

تخصصی نمودن شعب و محاکم نیز از جمله اقداماتی است که با اجرایی نمودن آن می‌توان از اطلاع دادرسی جلوگیری نمود؛ زیرا با توجه به گستردگی قوانین موجود، تسلط قضات بر کلیه قوانین (اعم از حقوقی، کیفری و تجاری) امری غیرممکن بوده و خود به‌عنوان عاملی اساسی برای افزایش ضریب اشتباه قضات و نقض رای در مراحل بعدی خواهد شد. نظر به اینکه ریشه و اساس حقوق ایران فقه غنی اسلامی می‌باشد، چنانچه قانونی در قضیه مطروحه وجود نداشته باشد، حسب مورد به منابع اسلامی و فتاوی و در نهایت به اصول حقوقی مراجعه می‌شود؛ لذا لازمه اقدامات مزبور تسلط کافی بر قوانین و منابع فقهی و عدم اکتفا به تجربیات صرف و افزایش بار علمی است؛ امری که در حال حاضر به وضوح انجام آن از سوی قضات در مراجع قضایی احساس می‌شود. استفاده از «قضات آماده ساز پرونده» که در کنار دادرسان صادرکننده رای، وظیفه آماده‌سازی پرونده را بر عهده دارند نیز می‌تواند نقش مهمی در جریان دادرسی مدنی ایفا نموده و با توجه به ظرافت‌های دعاوی مورد استفاده قرار گیرد (محسنی، ۱۳۸۸؛ ۱۴۰). همچنین با توجه به تأخیر چند روزه یا چند هفته‌ای برای تصمیم‌گیری و معطل ماندن پرونده‌ها در شعب، شایسته است جهت ایجاد تسلط نسبی قاضی بر محتویات پرونده به پیروی از ماده‌ی ۸۲۳ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه قاضی خلاصه‌ای از اقدامات انجام شده تنظیم نماید تا بدون صرف زمان اقدام به تصمیم‌گیری در خصوص پرونده مورد نظر نماید (صادقی و عبدالمجیدی، ۱۳۹۶؛ ۲۲۹).

امروزه یکی از دلایل اطلاع دادرسی طرح دعاوی غیرمرتبط و دادخواست‌های ناقص است که از نبود اطلاعات حقوقی و قضایی شهروندان از یک سوی و نبود فرهنگ استفاده از وکیل و سایر نهادهای تخصصی ناشی می‌شود. لذا ضرورت دارد تدابیری برای جهت‌دهی افکار عمومی جهت طرح دعاوی و دفاع به نحوی صحیح و افزایش آگاهی قضایی از طریق آموزش مسایل حقوقی صورت گیرد. الزامی‌شدن وکالت و حمایت از رسانه ملی برای تهیه برنامه‌هایی با موضوع فرهنگ وکالت، جایگاه تخصصی قضا و آگاهی‌رسانی به مردم درباره حقوق عامه و توجه به ضرورت مشاوره و اهمیت طرح دعوی به نحو صحیح می‌تواند تا حد زیادی در کاهش اطلاع دادرسی راهگشا باشد. لذا مطبوعات و رسانه‌های گروهی نیز با توجه به وظایف و رسالت خود می‌توانند با بالا بردن اطلاعات مردم از طریق میزگرد، گزارش، برنامه‌های مدون و چاپ مسائلی حقوقی به شکل روان و درخور فهم عمومی به‌عنوان رسانه‌ای مؤثر به قوه قضاییه در جهت جلوگیری از اطلاع دادرسی کمک نمایند. مشورت با وکلا قبل از طرح دعاوی موجب می‌شود تا دعاوی نامربوط کمتر در دستگاه قضایی مطرح گردد و از این طریق حجم دعاوی مطروحه در دادگستری کاهش یابد. با الزامی شدن استفاده از وکیل در دعاوی حقوقی، طرح دعاوی در دادگستری هم ساماندهی خواهد شد و ضمن جلوگیری از طرح دعاوی نامربوط و واهی، دعاوی مطروحه نیز به نحوی کامل‌تر و همراه با مستندات کافی به دادگاه‌ها ارایه می‌شود و در نتیجه اطلاع دادرسی کاهش می‌یابد. بازنگری در فرآیند جذب وکلا و تمرکز بر کیفیت آموزش به جای کمیت و همچنین تخصصی شدن نهاد وکالت و اعطای پروانه در حوزه‌ای خاص (حقوقی، کیفری و ...) به افراد از جمله اموری است که می‌تواند از طرح دعاوی غیرمرتبط و اشتباه جلوگیری نموده و بهبود کیفیت دادرسی را به همراه داشته باشد.

استفاده از نهاد داوری و صلح‌سازش نیز یکی دیگر از راهکارهایی است که ضمن تأکید بر حل و فصل سریع و قطعی اختلافات از طرح حجم گسترده‌ای از دعاوی حقوقی در محاکم جلوگیری می‌نماید و نقش مؤثری در کاهش اطلاع دادرسی به همراه دارد. اصول آیین دادرسی مدنی فراملی به این امر خطیر و فواید آن نظر داشته و در اصل ۲۴ به این امر پرداخته و یکی از وظایف دادگاه را تشویق طرفین به صلح و سازش دانسته است^۱ و برای تضمین سازش میان طرفین در ذیل بند ۳ اصل ۲۴ به دادرسی اجازه داده است تا در هزینه دادرسی به امتناع نامعقول و نامتعارف یک طرف و سوء نیت او استناد نماید و او را از دریافت هزینه محروم کند (پور استاد، ۱۳۸۷؛ ۶۲). افزایش اعتبار آراء داوری از طریق کاهش موارد ابطال رأی داور و تشویق مردم برای استفاده از داوری و

۱. در بند ۲ این اصل پیش‌بینی شده است: «دادگاه باید در هر مرحله‌ای از رسیدگی مشارکت طرفین در شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات را تسهیل نماید».

بیان مزایای آن از جمله سرعت در رسیدگی، رسیدگی تخصصی، قطعیت رأی داور، کم بودن هزینه رسیدگی می‌تواند موجبات گسترش تمایل افراد را برای استفاده از این نهاد فراهم آورد (دارایی و همکاران، ۱۳۹۷؛ ۱۰۶). اگرچه امروزه دعوی برای سازش بدواً به شورای‌های حل اختلاف ارجاع می‌گردد؛ اما به واسطه عدم تخصص کارکنان این نهاد، موفقیت چندانی در این زمینه حاصل نشده است. شاید بتوان با ایجاد شعب تخصصی و بهره‌گیری از فارغ‌التحصیلان حقوقی در این محاکم و الزامی نمودن حضور وکلا و افراد به تحقق هر چه بیشتر سازش کمک نمود. به منظور تلاش و همراهی وکلا و طرفین اختلاف جهت تحقق سازش نیز می‌توان با قراردادن امتیازاتی چون عدم نیاز به ابطال تمبر در این مرحله برای وکلا و معافیت طرفین از پرداخت نیمی از هزینه دادرسی به تحقق این هدف کمک نمود.

رسیدگی بدون کیفرخواست و اختصاری نیز از سازوکارهایی است که در نظام‌های حقوقی به منظور تأمین سرعت در رسیدگی‌های کیفری با حذف پاره‌ای از تشریفات رسیدگی پیش‌بینی شده است که خوشبختانه با عنوان کیفرخواست شفاهی در ماده ۸۶ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲ مورد توجه قانون‌گذار قرار گرفته است. اما با وجود اقدام شایسته‌ی قانون‌گذار عملاً این نهاد (با توجه به «اختیار نه الزام» مقام تحقیق) به اندازه ظرفیت آن به کار گرفته نمی‌شود؛ فلذا انجام نوعی فرهنگ‌سازی و تشویق هرچه بیشتر قضات مستقر در دادسرا برای استفاده از این نهاد ضروری بوده و می‌تواند از اطاله دادرسی در محاکم بکاهد (کاظمی و چگینی، ۱۴۰۲: ص ۳۱۳).

با توجه به آن‌که، امروزه حجم قابل توجهی از دعوی به جهت اختلافات قراردادی مطرح می‌شود؛ ضرورت استفاده از وکلا و سایر نهادهای تخصصی برای انعقاد و تنظیم قراردادها و یا ایجاد الزام قانونی برای بنگاه‌های اقتصادی و املاک و ... در استفاده از خدمات این نهادهای تخصصی در زمان تنظیم قرارداد از جمله تدابیری است که می‌تواند به نحوی غیرمستقیم به کاهش اطاله دادرسی بیانجامد.

افزایش تعداد کارشناسان و مدیریت صحیح در استقرار آن‌ها نیز از دیگر اموری است که می‌تواند نقش بسیار مؤثری در کاهش اطاله دادرسی داشته است (رفیعی طباطبایی، ۱۳۹۹: ۴۳)؛ زیرا با کمبود کارشناسان، تعداد پرونده‌های محوله به هر کارشناس افزایش خواهد یافت و در نتیجه کارشناسان نمی‌تواند به دقت و در اسرع وقت نظریات خود را به دادگاه ارائه نمایند. از سوی دیگر، نبود کارشناس در برخی نواحی و رشته‌های تخصصی نیز موجب خواهد شد دادگاه‌ها به ناچار از کارشناسان مستقر در مراکز استان‌ها استفاده نمایند و به واسطه بعد مسافت و عدم امکان حضور کارشناس در وقت مقرر با مشکلاتی همراه باشد و موجب تجدید اوقات و دادرسی گردد.

یکی دیگر از راهکارهای پیشنهادی از سوی نویسندگان اصولی، برای تأمین سرعت در دادرسی، همکاری در اداره‌ی دادرسی و تعیین اوقات است (غمامی و محسنی، ۱۳۹۲؛ ۲۳). بر مبنای این نظریه طرفین اختلاف از روی حسن نیت و صداقت با قاضی همکاری و همراهی می‌کنند تا اختلاف به سرعت و در مدت متعارف پایان یابد. اگرچه برخی مواد آیین دادرسی مدنی حاوی مفاد نظریه همکاری است، اما وجود این مواد بیانگر نظریه همکاری در نظام آیین دادرسی مدنی ایران نیست. به نظر می‌رسد به کارگیری نظریه همکاری می‌تواند نظام دادرسی را ارتقا دهد و پاره‌ای از مشکلات، از جمله تاخیر در رسیدگی را کاهش دهد و بهبود اجرای عدالت به همراه داشته باشد (رستمی چلکاسری و بازاریار، ۱۳۹۵؛ ۱۳۶).

از دیگر عواملی که می‌تواند بر روند دادرسی تأثیری مثبت داشته باشد، توجه به موضوع اداره ادله دادرسی است. ادله اثبات دعوا در جریان دادرسی از جایگاهی ویژه برخوردار است که ارائه آن از سوی اصحاب دعوا و ارزیابی آن از سوی دادرسی انجام می‌شود (بیگدلی آذری و پایان، ۱۴۰۲: ۹۵). اداره ادله به معنای آن است که دادرسی دارای این اختیار باشد که ادله مورد استناد اصحاب دعوا را که در اثبات ادعای آن‌ها نقشی ندارد، نپذیرد و از اطاله جریان رسیدگی جلوگیری نماید (محمودی، ۱۳۹۷: ۱۵۶)؛ زیرا بخش زیادی از فرآیند رسیدگی از زمان شروع تا خاتمه به موضوع ادله اثبات دعوا مربوط می‌باشد و این امر می‌تواند بابتی را

برای سوء استفاده افراد در تطویل جریان دادرسی فراهم آورد. لذا با وجود این، شناسایی و اعطای نقش واقعی دادرسی به وی در فرایند دادرسی به عنوان مدیر جریان رسیدگی ضرورتی انکار ناپذیر است؛ چرا که پذیرش این امر که مرجع رسیدگی (دادرس) فاقد اختیار و نقش در اثبات دعوا، موجب تضمین اجرای حق و عدالت گردیده دشوار است.

نتیجه‌گیری

از الزامات دستیابی به دادرسی عادلانه، رعایت اصول دادرسی (اعم از اصول بنیادین و اصول سازمان‌دهنده دادرسی) است. اگرچه اصول سازمان‌دهنده دادرسی کمتر مورد توجه حقوق‌دانان و موضوع پژوهش متخصصان علم حقوق قرار گرفته و اکثر پژوهش‌های انجام شده در حوزه آیین دادرسی به اصول بنیادین نظر داشته‌اند؛ اما ضرورت توجه به این اصول و تأکید بر نقش مکمل آن‌ها بر تحقق دادرسی منصفانه امری غیرقابل انکار است.

رسیدگی در مدت زمان متعارف از اصول سازمان‌دهنده و ناظر بر کیفیت دادرسی است که عدم توجه به آن موجب پیدایش معضل اطاله دادرسی و آثار زیان‌بار و غیرقابل جبران بسیاری از جمله از بین بردن جنبه بازدارندگی مجازات‌ها در بلند مدت، سلب اعتماد عمومی به دستگاه قضا و ورود زیان‌های مالی به افراد (به‌ویژه در جوامع دارای اقتصاد تورمی) خواهد بود. بررسی و مطالعه در خصوص علل بروز آسیب اطاله دادرسی حاکی از آن است که مهم‌ترین علل موجود این امر، ضعف عملکردی و علمی نیروهای انسانی مرتبط با امر دادرسی از یک سوی و نارسایی و ناکارآمدی قوانین و مقررات شکلی و ماهوی از سوی دیگر بوده است. به منظور کاهش آثار زیان‌بار این معضل و افزایش کیفیت دادرسی و در نتیجه تحقق دادرسی عادلانه، توجه به این امر و حذف اطاله دادرسی یک ضرورت غیرقابل انکار می‌باشد. با توجه به علل برشمرده شده، به نظر می‌رسد با اتخاذ تدابیری از جمله افزایش توان عملکردی و علمی نیروهای انسانی مرتبط با امر دادرسی از یک سوی و حذف و اصلاح قوانین ناکارآمد شکلی و ماهوی منجر به این امر از سوی دیگر و همچنین اصلاح و ایجاد نهادهای تکمیلی (داوری و مشاوره) بتوان به نحوی مؤثر در جهت کاهش و حذف این معضل گام برداشت. در حقیقت، نیروی انسانی (قضات، وکلا، پلیس، کارشناس و...)، قوانین کارآمد و سایر عوامل مرتبط با فرآیند دادرسی همانند قطعات یک ماشین هستند که هر کدام وظیفه خاصی را در عملکرد درست آن بر عهده دارند. لذا همان‌طور که خرابی یک قطعه موجب نقص عملکرد ماشین می‌شود، نقص در هر یک از این عوامل نیز موجبات کاهش کیفیت دادرسی و تطویل آن (نقص عملکرد کل مجموعه) را به همراه خواهد داشت. بنابراین انجام اقدامی جامع و کامل در تمام موارد بیان شده ضرورتی غیر قابل انکار است و می‌توان در حوزه طرح صحیح دعوا، با تدابیری چون اطلاع‌رسانی مناسب و طرح دعوی با مشاوره یا مداخله وکلای دادگستری؛ در حوزه مدیریت محاکم، با تخصصی شدن محاکم و اجباری نمودن استفاده از وکیل؛ در حوزه توسعه کمی و کیفی نیروی انسانی، با افزایش تعداد کارمندان اداری و دارندگان پایه‌های قضایی، ایجاد پلیس قضایی و آموزش ضمن خدمت قضات و کارمندان در راستای تحقق اصل مزبور و تحقق دادرسی عادلانه گام برداشت.

منابع

نهج البلاغه.

بیگدلی آذری، هدی؛ پایان، وحید (۱۴۰۲)، «کاهش اطاله دادرسی در پرتو مدیریت دادرسی بر ادله اثبات دعوا»، **نشریه مطالعات فقه و حقوق اسلامی**، شماره ۳۰، صص ۸۱-۱۲۰.

پورااستاد، مجید (۱۳۸۷)، **اصول و قواعد آیین دادرسی مدنی فراملی**، چاپ اول، تهران: نشر شهر دانش.

جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۶۷)، **ترمینولوژی حقوق**، چاپ هشتم. تهران: انتشارات گنج دانش.

حسینی، علیرضا (۱۳۸۱)، «علل اطاله دادرسی در سیستم قضایی ایران: نقش وکلا و مشاوران حقوقی در روند تسریع دادرسی»، **نشریه وکالت**، شماره ۱۱، صص ۲۳-۲۸.

- خزایی، منوچهر، (۱۳۷۶)، «بررسی نظری و عملی تسریع آیین رسیدگی کیفری»، **مجله تحقیقات حقوقی**، شماره ۱۹. صص ۱۴۰-۱۵۶.
- دارایی، محمد هادی (۱۳۸۷)، **علل اطاله دادرسی و روش‌های جایگزین حل اختلاف**، تهران، نشر دفتر گسترش تولید علم معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳)، **لغت نامه دهخدا**، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- رجبی تاج امیر، ابراهیم؛ رضوی، محمد (۱۳۹۵)، «بررسی نقش ضابطان عام دادگستری بر اطاله دادرسی»، **نشریه پژوهش‌های دانش انتظامی**، شماره ۷۱. صص ۱۰۱-۱۱۲.
- رستمی چلکاسری، عباداله؛ بازیار، متین (۱۳۹۵)، «نظریه‌ی همکاری طرفین دعوا و دادرسی در حل و فصل اختلاف»، **مطالعات حقوق تطبیقی**، دوره ۷، شماره ۱. صص ۱۲۳-۱۴۰.
- رفیعی طباطبایی، سید حسام‌الدین (۱۳۹۹)، «بررسی اقدامات قوه قضائیه در راستای اصلاح فرآیندهای رسیدگی و تأثیر آن بر کاهش اطاله دادرسی»، **فصل‌نامه مطالعات فقه اقتصادی**، شماره ۱. صص ۳۰-۴۷.
- روشن قنبری، عطاء الله (۱۳۸۹)، «معامله اتهام در حقوق ایالات متحده آمریکا»، **ماهنامه کانون وکلا**، سال پنجاه و دوم، شماره ۱۰۳. صص ۱۰۱-۱۱۰.
- شفیعا، پرویز، (۱۳۵۷)، «علل تأخیر در رسیدگی و چگونگی تسریع در حل و فصل دعاوی و کم کردن کار دادگستری تهران»، **مجله وزارت دادگستری**، شماره ۲۰. صص ۱۴۸-۱۶۱.
- شمس، عبدالله (۱۳۸۱)، **آیین دادرسی مدنی**، جلد دوم، تهران: نشر میزان.
- شیروی، عبدالحسین (۱۴۰۱)، **حقوق تطبیقی**، چاپ نوزدهم، تهران: انتشارات سمت.
- صادقی، مریم؛ عبدالمجیدی، حسینعلی (۱۳۹۶)، «حق برخورداری از دادرسی سریع جلوه‌ای از حقوق شهروندی و بررسی راهکارهای کاهش معضل اطاله دادرسی در دعاوی مدنی»، **نشریه حقوق و فقه**، شماره ۱. صص ۲۲۱-۲۴۰.
- صانعی، پرویز (۱۳۸۱)، **حقوق و اجتماع**، چاپ اول، تهران: انتشارات طرح نو.
- غمامی، مجید و حسن محسنی (۱۳۹۲)، **آیین دادرسی فراملی**، چاپ سوم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کارخانه، رضا؛ ابوعطا، محمد؛ روحانی مقدم، محمد (۱۳۹۹)، «نقش وکیل در جلوگیری از اطاله دادرسی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی»، **نشریه تحقیقات حقوق تطبیقی ایران و بین‌الملل**، شماره ۴۷. صص ۳۶۹-۳۹۱.
- کاظمی، سید سجاد؛ چگینی، حامد (۱۴۰۲)، «کیفرخواست شفاهی؛ نهادی در راستای کاهش اطاله دادرسی کیفری»، **نشریه تعالی حقوق**، شماره ۴۲. صص ۲۹۴-۳۱۵.
- کلینی رازی، ابوجعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۷)، **الفروع من الکافی**، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب اسلامیه.
- گروه توسعه قضایی، ۱۳۸۹، **راهکارها و علل و عوامل توسعه قضایی**، چاپ اول، تهران: انتشارات گروه توسعه قضایی قوه قضائیه.
- گلدوست جویباری، رجب؛ پیوست، رحمان (۱۳۹۰)، «نقش قضات در اطاله دادرسی»، **فصل‌نامه دیدگاه‌های حقوقی قضایی**، شماره ۵۴. صص ۹۱-۱۱۶.
- مافی، همایون؛ غمیلویی، محمد (۱۳۹۸)، «مفهوم و ضمانت اجرای اصول دادرسی در آیین دادرسی مدنی»، **فصل‌نامه تخصصی دانشنامه‌های حقوقی**، شماره ۳. صص ۲۶۷-۲۹۳.
- محسنی، حسن (۱۳۸۷)، «عدالت آیینی، پژوهشی در نظریه‌های دادرسی عادلانه مدنی»، **فصلنامه حقوق**، دوره ۳۸، شماره ۱. صص ۲۸۵-۳۲۰.
- محسنی، حسن (۱۳۸۸)، **اداره جریان دادرسی**، رساله دوره دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تهران.

محمودی، فریبا (۱۳۹۷)، «اداره ادله در دادرسی با رویکرد منع از اصله دادرسی»، *نشریه مطالعات حقوق*، شماره ۲۵. صص ۱۵۳-۱۶۵.

معین، محمد (۱۳۸۲)، *فرهنگ فارسی معین*، چاپ اول: تهران، انتشارات دیدگاه با همکاری نشر ندا.
مقصود پور، رسول؛ انتظاری، امیر؛ حسینی پویا، محسن؛ تاجی، احمد (۱۴۰۰)، «تحلیل فقهی حقوقی تسریع در اجرای حکم مدنی با تاکید بر اجرای موقت»، *مجله آموزه‌های فقه مدنی*، دوره ۱۳. صص ۲۳-۵۰.
هدایتی، محمدعلی (۱۳۸۱)، *آئین دادرسی کیفری*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

روش استناد به این مقاله:

اسدی نژاد طاهرگورابی، سید محمد و نیک‌کار، جمال (۱۴۰۲)، «تأملی در اطلاع دادرسی؛ پیامدها، علل و راهکارها»، *پژوهشنامه حقوق کیفری*، دوره ۱۴، پیاپی ۲۸، صص. ۱۸۵-۱۹۹. DOI: 10.22124/jol.2023.24257.2376

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

